

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI METODOLOJİSİ
II

KONU:
OSMANLI'DA EVLİLİĞİN SON BULMASI

HAZIRLAYAN
AYDIN DEMİREL

DANIŞMAN
PROF.DR. TUFAN GÜNDÜZ

ANKARA - 2014

OSMANLI'DA EVLİLİĞİN SON BULMASI

Aydın DEMİREL*

İslamiyet'te kadının durumu İslam öncesi döneme göre daha iyi olmasına karşılık erkeğin üstünlüğünün olduğu da kabul edilmelidir.

İslam hukukunda evlilik beş nedenle sona erer:

1. Ölüm: Evliliği sona erdiren en doğal neden ölümdür.

2. Boşanma (Talak): İslam boşanma konusunda da kadının iyiliğine değişiklikler yapmışsa da temelde boşanmanın erkeğin iradesine bağlı olduğu kabul edilmiştir. Boşanma yani “talak” kocanın tek taraflı yetkisi olup, bir kadı kararına ihtiyaç yoktur. Talak örnekleri mahkeme kayıtlarında bolca görülmekte olup bu kayıtların genelinde mehir, iddet nafakası, boşanma ile veadesi gelen ödenen ve ödenmeyen borçların durumu belirtilmiştir.¹

i) Talâk-i Ric'î (Cayılabilir Boşanma): Bu tür boşanma ile evlilik tümüyle ortadan kalkmaz. Boşanma ancak iddet müddetinin geçmesi ile kesinleşir. Erkek iddet müddeti içinde boşanmaktan vazgeçebilir. Bu süre içinde erkek ve kadın birbirlerinin mirasçısı olmaya devam edebilir.²

ii) Talâk-i Bâyin (Ayrırcı Boşanma): Erkeğin kadından boşanma iradesini açıkça belirtmesi ya da talâk-i ric'î de bekleme süresinin dolması ile gerçekleşir. Bu durumda erkek kadını yeniden usulüne uygun bir nikâhla geri alabilir.³

Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın. Bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz. (Bakara Suresi 232. Ayet)

iii) Talâk-i Selâse (Üçlü Boşanma): Erkek aynı kadını farklı ya da aynı boşanma yolu ile üç kez boşanmış ise, üçüncü boşanmayı belirten sözün söylenmesi ile evlilik kesin olarak sona erer. Yani erkek kadını üç kez ayrı ayrı boşayacağına, erkek üçünü arka arkaya veya birlikte söyleyerek aynı sonucu elde edebilir.⁴ Erkek kadın ile tekrar evlenmek isterse kadının

* Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Anabilimdalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

¹ Aydın, Mehmet Akif, age., s.109

² Üçok-Mumcu-Bozkurt, age., s.120

³ Üçok-Mumcu-Bozkurt, age., s.120

⁴ Üçok-Mumcu-Bozkurt, age., s.121

önce başka bir erkek ile nikâhlanması gerekir. Kur'an-ı Kerim 2. sure 230. ayette de aynı hususa değinilmektedir.

Eğer kadını bir daha boşarsa, bundan sonra artık başka bir kocaya varıncaya kadar ona helâl olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın hududunu sağlam tutacaklarını ümid ettikleri takdirde öncekilerin birbirlerine dönmelerinde her ikisine de günah yoktur. İşte bunlar, Allah'ın tayin ettiği hudududur. Bunları, bilen bir kavim için açıklıyor.

iii) Mükrehin Talak: Mükrehin nikâhın geçerli sayılmasının paralelinde zorla yapılan talak da geçerli sayılmıştır.⁵ Osmanlı bunu engelleyici hükümler koymasına rağmen bunun tamamen engellendiğini söylemek zordur.

iv) Şartlı Talak: Osmanlı'da sık rastlanan boşanma şekillerinde biri de şartlı talaktır. Bu talakta koca bir olay ya da fiilin gerçekleşmesi halinde boşanmanın gerçekleşeceğini belirtmiştir. Bu tür boşanma uzun savaş zamanlarında daha çok görülmüştür. Hanefi mezhebine göre gaip kişinin karısının boşanma hakkı bulunmamaktadır. Bu durum savaş zamanı esir düşenlerin eşlerinin aciziyetine sebep olunca uygulamada kadın kocasından şartlı bir talak istemiş ve eşinden uzun süre haber alınamayan kadının boşanması sağlanmıştır.⁶

v) Tefviz-i Talak: Erkek isterse kadına nikâh sırasında istediği zaman boşanabilme hakkı verir. Buna “tefviz-i talik” denir. Uygulamada çok az görülen bu hak sadece üst sınıf aile kızlarına verilmiştir.

vi) Hul: Kadın, başka bir kadın ya da üçüncü kişi tarafından kocaya bedel verilerek boşanma sağlanabilir.

vii) Mubaraa (muhalaa): Tarafların anlaşarak ve birbirlerine bir şey vermeden evliliği sona erdirmesidir. Bu durum genelde kadının iddet nafakasından, mehir alacağından vazgeçerek kocasını boşanmaya razı etmesiyle görülmüştür. Enteresandır ki sicil kayıtlarında talaktan daha çok muhalaa kayıtlarına rastlanmaktadır.

viii) Tefrik: Kazai yolla boşanma demek olan tefirk Hanefi mezhebinin de etkisiyle nadir görülen bir durum olmuştur. Karı koca arasındaki şiddetli geçimsizlik, kötü muamele, kocadan ya da kadından uzun süre haber alınamaması gibi sebeplerle gerçekleşebilen kazai boşanma Osmanlılarda 20. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamıştır.⁷

Osmanlıda 20. yüzyıldan önce düzenlenmeyen durumun önüne uygulamada geçilmeye çalışılmıştır. Örneğin XVI. yüzyıla kadar kocaları tarafından nafaka bırakmadan kaybolan

⁵ Aydın, Mehmet Akif, age., s.112

⁶ Aydın, Mehmet Akif, age., s.118

⁷ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age, s.442

kocalarından diğerk mezheplerce kabul edilen kazai boşanma gerçekleştiren kadınlara ait kayıtlar bulunmaktadır. Ancak XVI. yüzyıldan sonra Şafii kavliyle amel etmek yasaklanmış ve bu mezhebe göre kazai yolla boşanmaların önüne geçilmiştir.

Bu konuda en önemli düzenlemeler HAK ile getirilmiştir. Kararnameye göre beş boşanma nedeni düzenlenmiştir.

i. Kocada innet, iktidarsızlık gibi cinsi rahatsızlıklar nedeniyle kazai boşanma yoluna başvurulabilir.

“Hind, Zeyd’in maktû’ü-zeker ve’lhusyeteyn (erkekliğinin öldüğünü/cinsel rahatsızlığının bulunduğunu) olduğunu bilmeden nefsini Zeyd’e tezvîc edüp ba’dehû Zeyd’in maktû’ü-zeker ve’lhusyeteyn olduğunu zâhir olsa Hind kendüyü hâkime fi’l-hal tefrik etdirmeye kadîre olur mu?El-cevap: Olur.”⁸

ii. Akıl hastalığı bir diğerk tefrik nedenidir.

iii. Üçüncü boşanma nedeni geride nafaka bırakılmaksızın kocanın kaybolması ve nafaka tahsilinin diğerk eş için zor hal almasıdır.

iv. Kaybolan ve kendisinden haber alınamayan durumda eşin hâkime başvurmasından itibaren 4 yıl geçmekle kocadan gene haber alınamazsa ve kadın boşanmakta ısrar ederse boşanma gerçekleşir.⁹

Yukarıda açıkladığımız duruma rağmen bazı fetvalarda bunun çeşitli yöntemlerle önüne geçildiği görülmektedir.

“Hind’in zevci Zeyd âhar diyâra gittikten sonra Amr gelüp Zeyd fevt oldu deyu Hind’e ihbâr eylese Amr âdil olup Hind inanıcak ba’de inkitâi’l-iddeti nefsinin âhara tezvîce kâdire olur mu? El-cevap: Olur.”¹⁰ (Abdurrahim Menteşîzâde fetvası)

Koca bir harpte kaybolmuş ise 1 yıl beklemekle boşanma gerçekleştirilebilir. Hanefilerde bu durum boşanma nedeni olarak kabul edilmez. Zira kadın bu durumda kocanın yaşlılarının ölmesini ya da kocası 90 yaşına gelinceye kadar evli sayılır.¹¹

v. Son boşanma nedeni ise genel boşanma nedeni olarak kabul edilen geçimsizlik halidir. Kararnamenin bu hükmü genel bir boşanma nedeni belirlemesi nedeniyle en önemli hükümlerden biridir.¹²

⁸ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age. s.888

⁹ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age. s.444

¹⁰ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age. s.886

¹¹ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age. s.445

¹² Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age. s.445

Eklemek gerekir ki, Maliki, Şafii ve Hanbelî mezheplerine göre zorla yapılan nikâh ve talak geçerli değildir. Hanefilere göre ise zorla ya da sarhoşluk gibi gerçek iradenin belirtilmesinin mümkün olmadığı hallerde dahi nikâh ve talak geçerlidir.

“Zeyd-i Müslim hamrdan sekrân ve la-ya’kil iken Hind’i şûhud mahzarında kendiyeye tezvîc etdirse akd-i mezbur sahih olur mu? El-cevap: Olur.”¹³
(Abdurrahim Menteşîzâde)

3.Fesih: Evliliğin feshine ya taraflar ya da kadı karar verebilir. Kadının sosyal durumuna yakışmayan erkekle evlenmesi halinde kadının velisi tarafından fesih istenebileceği gibi, köleyken evlenen kadının sonradan özgür olması durumunda kadın feshi talep edebilir. Bundan başka farklı mezheplere göre farklı fesih nedenleri mevcuttur. Bunlara ağır hastalık, mehrin ödenmemesi, cüzam, erkeğin huysuz, kadının isyankâr olması örnek gösterilebilir.¹⁴

Fesih ile bekleme süresi başlar. Bu süre içinde fesih kararından geri dönülebilir.

Kanımızca fesih kavramı yanlış kullanılmıştır. Şöyle ki akdin kurucu unsurları dışındaki şartlarındaki eksiklikler nedeniyle fesih mümkündür. Ancak örnekler incelendiğinde fesih değil boşanma nedeni olarak görülmesi gereken hususların da bu kapsama alındığı görülmektedir.

İslam’da veli kadını ancak rızasıyla evlendirebilir, kadının susması rızanın göstergesidir. Evlenmek için bir yaş sınırı belirlenmemiştir. Veli çocukları istediği yaşta evlendirebilir ama çocuklar ergin olunca kadından evliliğin sona erdirilmesini isteyebilir. Buna “Hıyar ül-Bülüğ” denir. Bu kavramın fesih mi yoksa boşanma nedeni mi olduğu hususu farklı yazarlara göre değişmektedir. Ancak tarafımızın düşüncesine göre bülüğa yeni eren kadının evliliğin sona erdirilmesini isteyebilmesi geçmişe yönelik sonuç doğuracağından bir fesih nedenidir.

4. Lian: Lanetleşmek anlamına gelen “lian”da erkek karısının zina yaptığını dört erkek tanıkla ispat edemeyen erkek için bir boşanma yoludur. Erkek bu durumda dört kez gerçeği söylediğine yemin eder ve beşinci de “eğer yalan söylüyorsam Allah’ın laneti üzerime olsun” der. Aynı işlemi kadının yapması ile Lian sona erer. Ebu Hanife’ye göre kadının liandan sonra vereceği hüküm ile evlilik sona erer.¹⁵

Liandan sonra doğan çocuğun nesebi sahih sayılmaz. Doğan çocuk ile koca arasında mirasçılık ilişkisi doğmaz.

5. İrtidat: Karı veya kocadan birinin İslamiyeti bırakmasıyla evlilik sona erer.

¹³ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, age., s.886

¹⁴ Üçok-Mumcu-Bozkurt, age., s.122

¹⁵ Üçok-Mumcu-Bozkurt, age., s.123